

Dječje pastirske igre iz Podravske Sesveta

I.

Dječje pastirske igre s igračkama srednje Podravine, posebice mjesta Podravske Sesveta, bile su do 1950. godine vrlo poznate. Možemo ih svrstati u značajni dio kulturne baštine, vezan uz pastirski život ovog dijela Panonske nizine. Vrlo jednostavne i bliske djeci, specifične su radi načina izrade iz običnih materijala. Upućuju na daleku prošlost svojeg početka. Uvode nas u razmišljanja o njihovoj društvenoj funkciji, smislu i načinu korištenja istih, u tako širokom vremenu kojeg su imali ondašnji pastiri.

Dječje pastirske igre s igračkama imaju naglašenu društvenu vrijednost. Poticale su sudionike igara na brzo sporazumijevanje, dogovaranje, izvršavanje određenih zadataka i poštovanje zadane riječi. Pridonijele su određenom ponašanju među djecom-pastirima u navraćanju stoke, loženju vatre i davanju jela.

Svaka igra s igračkama i igračkama, bila pojedinačna ili grupna, stvarala je određena raspoloženja sudionika. Pojedini pastiri tepali su dragoj igrački, pjevali joj pjesme, stavljali je na panj u šumi i oko nje plesali, obavijali je lišćem, sakrivali u duplju stabla, sve dok je bila »poslušna« (dobra u igri). »Neposlušna« (nepokornu igračku) bacali su i uništavali, gazili po njoj, te spaljivali u vatri.

Igre s više sudionika i igračaka započinjali su dogovorom nad panjevima, plandištu (prostoru za odmor stoke), plačoku (djeliću zemlje slabo obraslom travom), ili na šumskoj liniji.

Dječje pastirske igre s igračkama, utjecale su na formiranje određenih navika i vještina. Obogaćivale su životno iskustvo djece i njihovu svakodnevicu ispunjavale zanimljivim sadržajima.

Dječje pastirske igre s igračkama proizvod su pastirskog načina života, htijenja, mišljenja, posebitog svijeta djeteta u kojemu je dijete stvaralo djetetu i velik dio vremena posvećivalo običnoj igri. Osim zabave, dijete je stvaranjem igračaka, igrom s igračkama razvijalo svoju misao i obogaćivalo život jednostavnim i ugodnim stvaralaštvom, u koje je unosilo sve svoje sposobnosti i mogućnosti, bogatstvo psihofizičkog života.

U ovako razmatrane dječje pastirske igre s igračkama mogu se, s obzirom na vrijeme izvođenja — podijeliti na proljetne, ljetne i jesen-

ske. U vezi s položajem tijela: u sjedu, hod u trčanju. Po broju sudionika: na pojedinačne i grupne. Sa stanovišta složenosti: na jednostavne i složene.

Ovom kulturnom blagu trebalo bi više posvetiti pažnje, jer se u skoroj budućnosti može očekivati gubljenje njegovih tragova. Sve je manje starijih kazivača, koji su svoje djetinjstvo proveli kao pastiri i mogućnosti o dobivanju što vjerodostojnije slike prošlosti. Zadatak je ovog referata da u Međunarodnoj godini djeteta osvijetli poneke dječje pastirske igre s igračkama, kao vrijedan doprinos kulturnoj baštini naših naroda i narodnosti.

II.

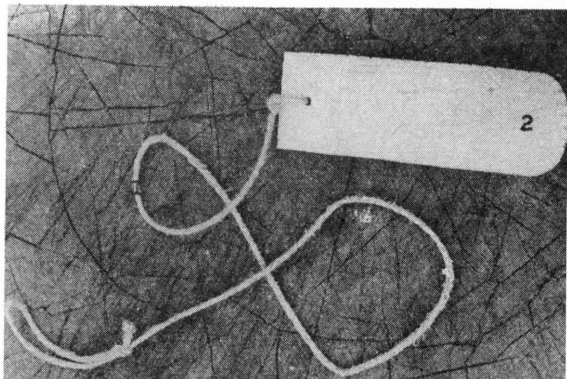
FRNDULJKA (zujalica)

Bila je omiljena dječja pastirska igračka. Izrađivali su je u sva četiri godišnja doba. Najčešće su je izrađivali dječaci od osme do dvanaeste godine, za sebe i mlađu djecu. Uzimali su pogodan i suh komad vrbovog ili jasiknog drveta. Isjeckali su veći komad bradvicom na manje komade, koje su obrađivali nožićima. Obrađena daščica bila je duljine oko 12 cm, širine 4 cm i debljine 0,5 cm.

Dimenzije tih daščica nisu bile strogo određene, ali su ih podešavali prema uzrastu dječaka. Bilo je manjih, srednjih i većih daščica. Mlađi dječaci izrađivali su sami jednostavne daščice, ponekad i neugledne svojim oblikom. To nije bilo nikakvo čudo, jer im ruke nisu bile vješte u izrađivanju igračaka. Glavno je bilo da ta frnduljka služi svojoj svrsi, da frndi (zujji).

U većih dječaka moglo se naći primjeraka izvanredno izrađenih frnduljki. Ukrašavali su ih sječivom nožića na svim površinama: zarezima, ravnim i zakrivljenim linijama, križićima, cvjetićima, urezivanjem lika ribe, ptice, životinje i sunca. Poneki pastiri užarenom žicom ukrašavali su frnduljku spaljivanjem, što je bilo omiljeno i cijenjeno ukrašavanje daščice.

Dovršenu daščicu bušili su na jednom kraju glogovim trnom, vrhom sječiva nožića, šilom ili spaljivanjem užarenim željeznim šiljkom. Kroz tu rupicu provlačili su ničalnički konac, čvrsto ga zavezali za daščicu i ostavili u dužini pogod-

Slika 1. Frnduljka (zujalica). Broj 1. je ničalinski konac, a broj 2. zujeća daščica

noj za vrtnju prema veličini dječakove ruke (mjerene od ramena do vrha prsta srednjaka). Na drugom kraju vezali su konac tako da su ga mogli nataknuti na prst srednjak i držati na njemu.

Dječaci-pastiri igrali su se na razne načine ovim frnduljkama. Vrtjeli su ih u mjestu, da bi što dulje i bolje zujali s njima. Trčali su i zujali s daščicama na određenim i dogovorenim udaljenostima. Igrali su se »pogađanca« (prepoznavanja čija daščica zuji iza stabla ili šumskog grma). Pred oluju, na liniji šume, skupno su zujali frnduljkama. Za vrijeme udaranja gromova nisu zujali frnduljkama, jer su vjerovali da bi time mogli uvrijediti božanstvo i stradati kažnjeni od groma. Pred početak večeri, pastiri su se vraćali sa stokom svojim kućama. Po zatvaranju stoke u obore, ponovo su se skupljali i nastavljali igru. Zujećim daščicama, pokraj crkve i groblja, prije oglašavanja pozdravljenja (zvonom molitve: Zdravo Marijo!), jedni su druge plašili i rastjerivali. Vjerovali su da na taj način ljute duhove u crkvi i oko crkve i na groblju, da se frnduljkom javljaju u njihovo ime. Radi toga nije bilo čudo da su, čuvši večernje zvonjenje zvona, svi bježali svojim kućama na molitvu i podupirali putna vrata.

Frnduljkom su stariji dječaci-pastiri skretali pažnju mlađim dječacima. Poklanjanjem iste dobivali su sigurne sudionike u igri, navraćanju stoke, brizi oko loženja vatre i davanju dijela dnevnog obroka jela. Pogotovo su bile privlačne one frnduljke, koje su na sebi nosile određenu simboliku sigurnosti i određene moći nad silama zla. Frnduljku s ucrtanim znakom sun-

ca svi su rado nosili, i bio bi grijeh istu uništiti, jer bi se dotični pastir zamjerio velikom božanstvu koje nosi neizmjernu dobrotu topline i svega života.

FRNDALJIN (zujaljin)

Dječja pastirska igračka dosta je složena zbog načina izrade i sastavnih dijelova. Izrađivali su je pretežno dječaci starijeg uzrasta, od 9. do 12. godine. Nije bila rijetkost da je izrade i manji dječaci, koji su imali više sklonosti i sposobnosti za takav rad. Pri samoj izradi ove složene dječje igračke, bilo je važno čime će je raditi i iz kakvog materijala. Sastavne dijelove buduće igračke pružala je hrastova šuma. Sazrijevanjem žira, na listovima hrastova, u jesen, dozrijevale su i jabučičke (posebne izrasline veličine običnih oraha) i padale pod hrastove. Tih jabučica bilo je većih i manjih. Dječaci su pokupili ispod hrastova veći broj tih jabučički i ponijeli sa sobom. Na rubnim dijelovima šuma, u šikarama, tražili su i nalazili glogova stabalca, u tzv. gložiku. Oprezno su prilazili takvim mjestima. Znali su da se mogu bosonogi nabosti na vrlo neugodan i opasan glogov trn.

Uzimali su jače, ravnije i dulje glogove trnove. Obično bi potražili kakav šumski panj, sjeli na njega i počinjali sa izradom frndaljina. Birali su najljepšu jabučičku, i ocjenjivali na kojem će mjestu istu izbušiti glogovim trnom. Najprije su je izbušili poprijeko, a zatim na sredini jabučičke, točno prema glavnoj rupici. Kroz sva tri otvora, tanjim glogovim trnom, čistili su unutarnju stranu jabučice. Željeli su dobiti što više slobodnog unutarnjeg prostora. Iza toga su »napasivali« (namještali) najpogodniji glogov trn, dosta čvrst i dugačak, da posluži kao osovina buduće igračke. Najteži dio posla bilo je provlačenje ničalničkog konca, od gornje rupice na srednju. To su činili na razne načine. Kroz srednju rupicu provlačili su tanku i elastičnu grančicu dvostruko savijenu, da bi između njenih dviju stijenki, odozgo prema dolje, progurali konac i izvukli ga na srednju rupicu van. Činili su to pomoću ničalničkog konca, zatim pomoću glogom izbušene male daščice. Ako bi uspijevali brzo provući jak i žilav konac, igračka bi bila brzo gotova za igru. Iza toga su konac vezali za glog-osovinku na sredini, i odozgo prema donjoj rupi osovinku progurali kroz tijelo jabučice. Na šiljasti dio glogovog trna nabadali su manju jabučicu, koja je služila kao mali zamašnjak. Izvučeni konac srednje rupice učvršćivali su za komadić drveta, obično valjkastog oblika, na sredini sa urezom (brazdicom) za konac.

Obično su frndaljin, u igri, okretali tako, da mu je zamašnjak bio okrenut prema gore. »Navijali« su (namotavali) konac pomoću manje jabučice i potezali za konac srednje rupice, koji je dolazio sa drvцем između kažiprsta i srednjaka. Potezanjem, zamašnjak (manja jabučica) zavrtio se i u suprotnom pravcu namotavao na osovinku konac. Prstima se dozvoljavalo popuštanje konca i ponovnim potezanjem održavanje frndaljina u pokretu. Tojelo frndaljina pastiri su izrađivali (okretniji i sposobniji) i iz

oraha. Pri takvoj izradi važan je bio nožić s oštrim sječivom i šiljastim vrhom. Stijenke orahove ljuske trebalo je oprezno i vješto sječivom istanjiti, da bi kasnije vrhom nožića uspјeli načiniti tri osnovne rupice. U tome su uspјevali samo najstrpljiviji i najbolji izrađivači frndaljina. I takav frndaljin, s orahovim tijelom, vrijedio je više i bio cjenjenija igračka. Za njegov zamašnjak stavljali su plod divljeg kostanja, koji se pokazao izvrsnim u toj funkciji. Osovinice su osim gloga izrađivali iz tankih šiba i stavljali čavle kao vrlo dobre osovinice.

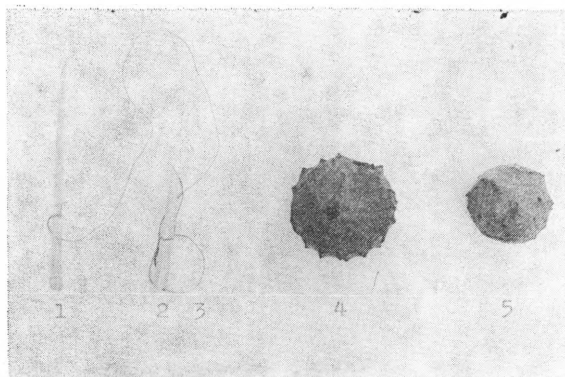
Frndaljine su veći dječaci poklanjali manjima uz određene dnevne, tjedne i mjesečne obaveze u igri i navraćanju stoke. Većina frndaljina nije bila ukrašavana, ali su pojedine (naročito tijelo i glavicu) lijepo ukrasili, na svoj način, tako da su osim igračke mogli imati i ukrasnu vrijednost.

Tim igračkama veselili su se, zabavljali i igrali najmlađi i u svakom slobodnom vremenu međusobno (grupno) natjecali, čiji će bolje i dulje frndati (održati se u pokretu). Takva natjecanja završavala su ponekad i plačem, jer su pokidali konac frndaljina, odletio je zamašnjak, ili su polomili osjetljivu osovinicu. Da bi se ponovo mogli igrati, brzo je trebalo učiniti najteži dio posla, provući konac kroz rupice tijela frndaljina. Dječaci, poučeni tako neugodnim trenucima, u igri, imali su po više pripremljenih frndaljina s kojima su nastavljali igru.

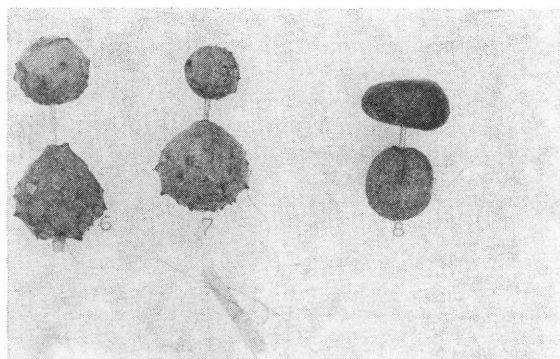
RUŠČAJ (hrušt)

Za izradu ove dječje pastirske igračke najneophodniji bio je živi ruščaj (hrušt). Da bi se došlo do njega, dječaci su znali da će to biti u vremenu potpunog razlistavanja šuma i voćnjaka. To vrijeme nestrpljivo su čekali. Dok su jedni ruščaje lovili u prvim sumracima, drugi su ih hvatali »stepanjem« (trešnjom) stabalaca šljiva u jutarnjim satima, jer su tada hruštevci mirovali. Uhvaćen ruščaj bio je samo dio buduće dječje igračke. Manji dječaci su uhvaćene ruščaje nosili u zatvorenim drvenim kutijicama, s rupicama na gornjem poklopcu. Te su kutijice s uhvaćenim ruščajevima nosili u šumu. Dolaskom u šumu, za vrijeme predaha, oštrim nožićem odrezali bi pogodnu vrbovu, jasikinu ili ljeskovu šibu debljine od 5 do 7 mm. Svaki dječak podešavao je duljinu budućeg štapića prema svojoj širini šake. Tako su, po prilici, uzimali mjeru duljine jedne i po širine svoje šake. Gornji dio takva »štapeka« (štapića) zašiljili su kao olovku i ravno zarezali na vrhu.

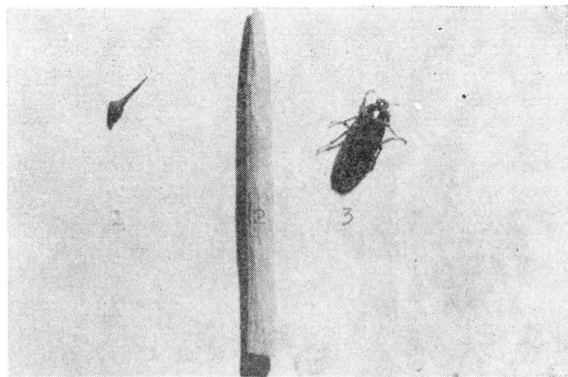
Za potpuno dovršenje igračke trebalo je naći tanji i vrlo šiljast šljivin, akacijev ili glogov trn. Kad su sve pripremili, pažljivo su uzimali iz drvene kutije ruščaja. Otvorili su mu lijevi poklopac krila, slobodan njegov vrh probušili trnom i pričvrstili na drven štapić. Držeći štapić u ruci, šakom su činili pomake u krug, te poticali ruščaja na otvaranje krila i lijet. Brzo je zazujao i »prihvatio« dječakovu želju. Dok su jedni dječaci držali ruščajeve u ruci, drugi su zabadali štapiće u zemlju i promatrali kako

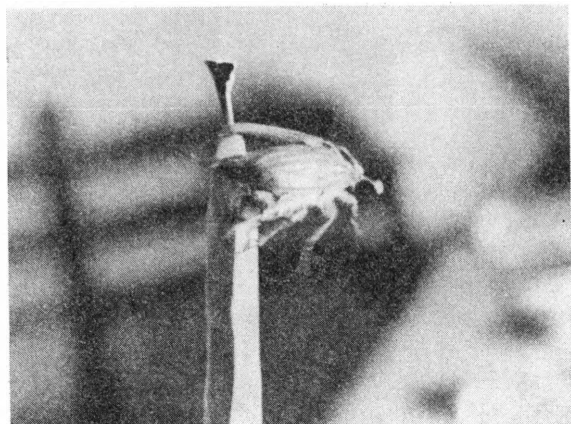
Slika 2. Frndaljin (zujaljin). Broj 1. je osivnica, 2. je potezač, 3. ničalnički konac, 4. tijelo frndaljina, a 5. zamašnjak

Slika 3. Frndaljin (zujaljin). Broj 6. je frndaljin načinjen od jabučički (plodina hrasta) s drvenom osovinicom, 7. sa osovinicom od čavla, 8. sa tijelom od oraha i zamašnjaka od kestena

Slika 4. Ruščaj (hrušt). Broj 1. je akacijev trn, 2. je štapić zašiljen prema vrhu, a 3. ruščaj (hrušt)

Slika 5. Ruščaj (hrušt). Na slici je dovršena igračka ruščaj: pričvršćen hrušt trnom za štapić i rotiranjem potaknut na lijet, da otvori krila i zabruji

se vrte njihovi ruščaji. Igre s hruštevima trajale su kraće vrijeme, jer su isti zbog nedostatka hrane i premorenosti vrtnjom ugibali. »Neposlušne« hrušteve kažnjavali su otkidanjem krila i bacali ih. »Poslušne« hrušteve, nakon ugibanja, zakopavali su uz pogrebne običaje (kopanje grobne jame, zamatanje u zeleni list, a potom su ih stavljali u bilo kakvu kutijicu, uz polaganje u zemlju najstariji je vršio »denderekanje«, onda su ga zakopavali i načinili grobno uzvišenje zemljom, i polagali šibljki križ prema glavi hrušta).

BACKANJE (nabacivanje)

Backanje je najljepša i najbogatija dječja pastirska igra s igračkama. To je matematička igra. Sastojala se od 32 elementa. Odrasli dječaci, ponajčešće od 12. do 14. godine, izrađivali su backe. To je bilo povezano s izgonom stoke u šumu, poslije kopnjenja snijega. S izradom bacaka počinjali su u vremenu kasne zime, dok su stabla »mirovala« (nisu počeli kolati sokovi i pupati grančice). Ove igračke izrađivali su i u kasnoj jeseni, čim je listopadna šuma prestajala »živjeti« (prestali kolati sokovi ispod kore i popadalo je lišće sa stabala).

Izrađivači bacaka vodili su računa o vrsti drva prilikom izrade pojedinih elemenata. Drvo su birali po boji, lakoći i mekoći. Najčešće su uzimali vrbove, jasikino i topolovo drvo, a od grmlja popomudića.

»Stupčece« (stupiće: najmanje, veće, još veće i najveće), »Sunce«, »Mesec«, »deske« (daščice) i »deda« izrađivali su iz vrbovine. »Babu«, »Repaču« (repaticu), »drapaču« (drapalicu), »lopatu« i »rasove« (vile) izrađivali su iz jasikino drva. »Zvezdice« su izrađivali iz popomudića.

Za izradu bacaka bio je potreban vrlo oštar nož, čije je sječivo bilo iz stare kose. Za tu potrebu koristili su i dotrajalu britvu. Dječaci su međusobno podijelili posao u izradi igračaka. Jednostavnije igračke izrađuju pastiri s manje smisla i dara za takav rad, a složenije spretniji i darovitiji. Manji dječaci promatrali su starije i od njih učili kako se backi izrađuju. Njihov zadatak bio je da pomažu starijima, kako bi što prije i bolje izradili igračke. Za takav rad trebalo je imati određen mir i slobodno vrijeme. Zbog toga su manji brinuli o navraćanju stoke, vođenju na napajalište i plandište.

»Sunce« su izrađivali tako da je imalo u početku oblik manjeg diska sa promjerom od 2 do 3 cm, čija je središnja debljina iznosila 3 do 5 mm, a rubni dijelovi 2 do 3 mm. Ukrašavali su ga na razne načine. Rubne dijelove izrezivali su i nazubljivali u dubini 5 mm, ili nešto manje. Lice »Sunca« ukrašavali su urezivanjem malih udubljenja, od periferije prema središtu u nepravilnim širinama, da bi dobili oblik mnogolatičastog cvijeta posebitih latica, kojima su željeli dati pravu simboliku »Sunca« u malom. Naličju »Sunca« nisu pridavali osobito pažnju, jer su smatrali da se taj dio ne vidi i teško ga je odrediti određenim oblikom, već, jedino, po bližim. Radi toga zrake »Sunca« (zupčice), od njihovog osnova, zarezuju ukoso prema vrhu.

»Mesec« je bila figurica slična mladom mjesecu, s tanjim rubovima širine 2 do 3 mm i debljine oko 2 do 3 mm, što je ovisilo o njegovoj ukupnoj veličini.

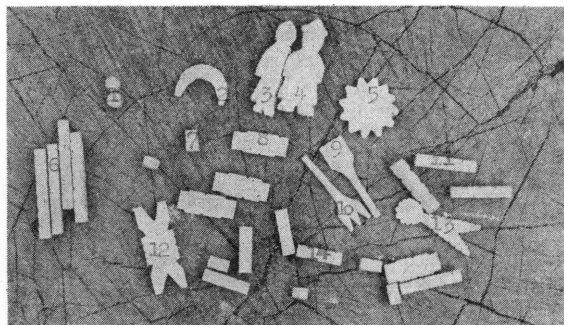
Središnji dio figurice imao je širinu od 5 do 7 mm i debljinu od 3 do 4 mm. Lice i naličje »Meseca« ukrašavali su urezivanjem kosih brazdica u nepravilnim razmacima, tako da je vanjski rubni dio dobivao izgled krivudave linije debljine 2,3 i 4 mm, u polukružnoj duljini od 55 mm.

»Zvezdice« su bile četiri. Za njihovu izradu koristili su šibu popomudićevog grma, čija je debljina mogla biti od 5 do 8 mm. Oštrim sječivom nožića, kruženjem, izrezivali su buduće figurice, u razmacima od 5 do 6 mm. Tako su dobili male valjčice. Ukoliko se pastirima žurilo, da bi što prije izradili igračke, zvijezdice su ostavljali neukrašene. Ukrašavali su zvijezdice dok nije bilo žurbe. To su činili na sličan način kao i sa »Suncem«.

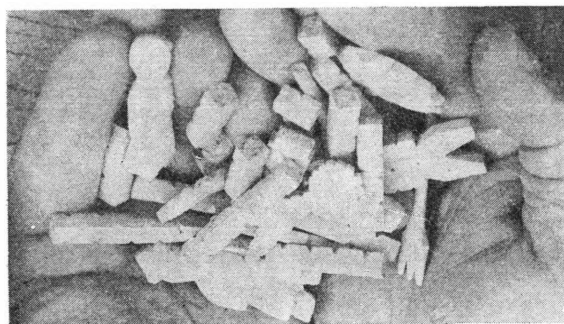
»Stupčece« (stupiče) radili su iz vrbovih šiba i »beli« (vrbovog mesa). Nastojali su dobiti četvrtastu formu, čije su stranice imale širinu plohe od 5 do 7 mm, što je ovisilo o izradbenoj veličini igračaka. Najmanji stupčići imali su duljinu od 7 do 12 mm, malo veći od 20 do 25 mm, još veći od 27 do 33 mm i najveći od 35 do 48 mm. O izrađivaču je ovisilo kakvi će biti stupčići, da li će biti jednostavnih i neukrašenih ploha i bridova. Najčešće su ukrašavali sva četiri brida većih ploha urezivanjem brazdica, u dosta pravilnim razmacima. Bridove prednje i stražnje plohe rijetko su ukrašavali.

»Repaču« (repaticu) su izrezivali iz jasikinog drva, koje je poznato po žutoj boji. Njena veličina ovisila je o samom izrađivaču. Ukoliko je usmenom predajom starijih, izrađivač imao predozbu o velikoj repatici, to je izrazio izradom. Što su bili dojmovi kazivanja svježiji, to je repatica dobivala veće dimenzije glave i repa. Najčešće su pastiri izradili repaticu srednje veličine: glavu promjera 14 mm i debljine od 2 do 3 mm, na rubovima nazublenu zasijecanjem u nepravilnim razmacima i udubljenjima. Rep se širio od zadnjeg dijela glave, sa 3 do 5 mm na 14 do 17 mm, u duljini od 27 do 31 mm. Sličan je bio lastinom repu, sa četvrtastim završecima 2 x 2 mm, (na rubovima nazubljenim zasijecanjem u nepravilnim razmacima), sa V izrezom prema glavi, u duljini 12 mm i širini od vrha repa od 2 do 7 mm. Lijevu i desnu stranu repa ukrašavali su zarezivanjem do milimetra dubine — nepravilnim širinskim razmacima. Gornju i donju plohu ostavljali su neukrašenu, ili su na njima sječivom nožića zasijecali udubljenja od ivica desne i lijeve plohe — prema sredini repa.

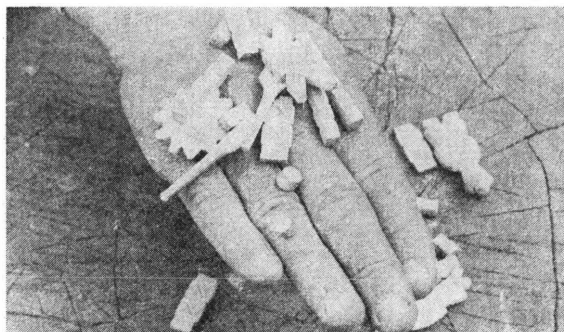
»Drapaču« (drapalicu) izrađuju iz jasikinog drva. Veličinu drapalice podešavaju prema uzrastu suigrača i njihovim dlanovima ruku. Drapače srednje veličine duljine su oko 47 mm, a širine 17 mm i debljine oko 4 mm. Srednji dio tijela drapalice četvrtastog je oblika sa 17 mm širine i duljine. Lijeva i desna ploha ukrašene su zarezivanjem u dubinu do milimetra, u dosta pravilnim razmacima. Gornja i donja ploha ure-

Slika 6. Backanje (nabacivanje). Broj 1. su zvezdice, 2. je Mesec, 3. baba, 4. ded, 5. je Sunce, 6., 7., 11. i 14. stupčeci, 8. deščica, 9. lopata, 10. rasove, 12. drapača, a 13. repača

Slika 7. Backanje (nabacivanje). Miješanje bacaka u šakama kraće vrijeme

Slika 8. Backanje (nabacivanje). Dočekivanje bacaka gornjim dijelom ruke

šene su ubadanjem glogovim trnom, urezivanjem, ili spaljivanjem. Po dvije drapalice prednje i stražnje strane »drapače«, slične rakovim klijestima, izrađivane su na razne načine, kao neukrašene i ukrašavane. Vrhovi drapalica bili su čvrsti i oštri, da povlačenjem po dlanovima ruku izazovu »žarenje« (bol).

»Deda« su izrađivali iz vrbovine, a »babu« iz jasikinog drva. To su bile najveće figurice, jer ih je bilo natježe i izraditi. Njih su izrađivali najbolji izrađivači sa puno smisla i prirodnog dara. Tim figuricama oslikavali su društvene odnose u životnoj sredini. Ponajčešće su prikazivali najbogatijeg gospodara i gospodaricu, što se zapažalo po nošnjim i punim obrazima. Iako su čovjek i žena iz istih ekonomskih prilika, među njima postoji razlika iskazana bojom i brojevnom vrijednošću. Muškarac je označen bijelom bojom kao gospodar, a žena žutom kao gospodarica, ali drugorazredne važnosti.

»Deščice« (daščice), najčešće, izrađivali su iz vrbovine. One, srednjih veličina, dugačke su oko 28 mm, široke na krajevima 9 mm, a u srednjem dijelu 12 mm. Debljina im je bila od 2 do 3 mm. Gornju i donju plohu ukrašavali su križićima, koje su izrezivali sječivom nožića.

»Lopatu« i »rasove« izrađivali su iz jasikinog drva. To su bile veće figurice jednakih duljina i držalica. Vilama su »roglece« (šiljke) izrađivali raznih oblika: okrugle, četvrtaste i vretenaste. »Lopata« je u donjem dijelu imala malo proširenje i udubljenje, da bi se njome što vjerodostojnije dočarala »vejača« (drvena razgrtača za snijeg). Ove alatlijeke, žute boje, smatrale su simbolima siromaštva i manje vrijednosti čovjeka, jer, upravo, namijenjene su slugama i sluskinjama.

Brojčana vrijednost igračaka:	
»Sunce« je imalo vrijednost	100,
»Mesec« je imao vrijednost	50,
»Zvezdice« su imale vrijednost	40,
»Stupčeci« najmanji	
imali su vrijednost	40,
»Repača« je imala vrijednost	30,
»Stupčeci« veći	
imali su vrijednost	14,
»Stupčeci« srednji	
imali su vrijednost	12,
»Ded« je imao vrijednost	10,
»Drapača« je imala vrijednost	10,
»Stupčeci« najveći	
imali su vrijednost	8,
»Baba« je imala vrijednost	8,
»Deščice« su imale vrijednost	6,
»Lopata« je imala vrijednost	4,
»Rasove« su imale vrijednost	4.

OPIS IGRE

Igra je mogla započeti kad su se dogovorili o igranju najmanje dva pastira. Čim je bilo više sudionika, tim je igra dobivala na svojoj draži. Obično su svi sudionici igre kleknuli na koljena, i jedan je bio do drugoga oko panja. U početku igre bilo je važno odrediti tko će biti »par«, a tko će biti »nepar«. Uvijek bi najstariji započinjao »miješanjem« (prevrtanjem bacaka) u šaci. To je činio jedno vrijeme izgovaranjem riječi: »Baš bu, baš bu!« (Bit će, bit će!). Zatim

je backe izbacio u zrak i dočekivao gornjim dijelom ruke. Svi su promatrali koliko je bacaka ostajalo na ruci. Svaki je nastojao da zadrži paran ili neparan broj, što je bilo već ranije dogovoreno. Ukoliko nije izvukao svoj par ili nepar, tada su mu kazali: »Spekel si se!« (Opekao si se!). Propuštao je sve backe drugome, da ovaj na isti način nastavi s igrom. U igri s bacakama nastojalo se uhvatiti što vrijednije. To znači, koji su nosili veće vrijednosti. Težilo se u igri skupiti što više vrijednijih bacaka i imati veći zbroj. S obzirom da su u toj matematičkoj igri sudjelovali gotovo 100 posto nepismeni dječaci, koji nisu znali pisati brojeve, ali su izvanredno zapažali figurice i zapamćivali njihove vrijednosti. Uzimanjem posljednje figurice, igra je završavala. Ukoliko se događalo da su igrači ostvarili podjednak broj, važno je bilo kod koga je »Sunce«. Tada su igračke sa Suncem pola vrijednosti ukupnog zbroja nosile više nego strana »Meseca«. Ukoliko je netko imao isti broj, a među igračkama nalazio se »djed«, opet je bila vrijednost upola veća od »babine« strane. Najslabiji igrači loše su prolazili. Igrač s najviše skupljenih vrijednosti igračaka, dijelio je kazne najslabijem. Na prijedlog ostalih suigrača drapačom su se dijelile po dlanovima »vruće« i »zdene« kazne. Primjerice: »Daj mi pet vrućih i četiri zdene«. Drapačom je jedan drugome povukao pet puta jače i četiri puta slabije.

VJEROVANJA U IGRI

Backanje kao igru pratila su određena vjerovanja pastira. Dobiti »Sunce« u igri, značilo je veliku radost za dotičnog pastira. Osim što je polučio najveći broj, po općem vjerovanju, uz njega je veliko božanstvo, koje nosi neizmjernu dobrotu topline i svega života. Takav odnos svih pastira bio je svakodnevan, i rijetko kad se moglo čuti u njihovom životu psovanje Sunca. Opsovati Sunce značilo je tešku povredu božanstva i smrtni grijeh.

Pri izradi bacaka namjerno su izbjegavali igračku punog Mjeseca, vjerujući da su na njemu Adam i Eva, prognanici iz raja. Zbog toga izrađuju mladog Mjeseca i posvećuju mu određene stihove: »O, mladi mladence, moj zeleni vence. Pmladi mene, kak sam sebe!« Dok su u igri težili da dobiju Mjeseca, u ribolov nisu išli zbog vjerovanja da mjesec u mijeni djeluje na ribe i vodu, i tih dana neće imati bogat i sretan ulov. Na taj način mlad Mjesec nosi određene dobre strane za život, ali u ribolovu je ocijenjen kao predznak neuspjeha.

»Zvezdicama« su se radovali kao brojevnim vrijednostima i vjerovali su da u životu svatko ima svoju zvijezdu koja ga prati, i padom s neba označava kraj nečijeg života.

Najmanjim »stupčecima« dali su najveću vrijednost 40. Dobivanje tih stupčica u pastira je stvaralo raspoloženje zadovoljstva i pomirenja sa tim, da ih u životu i ne čeka bolji život. To je upravo simbolika njihovih malih i siromašnih ograda, jer nisu mogli podizati veće radi slabih ekonomskih prilika. Uхватiti veće stupčice značilo je stvarati i određene brige. Ići

će, po vjerovanju, u bogate dvorove: kraljevske i carske. No, to je za njih bio predznak nesreće, jer tamo mogu otići jedino kao sluge i cijelog života služiti kao manje vrijedni.

»Repača« (repatica) sa brojačnom vrijednošću 30 znak je općenarodnih nesreća i ratnih sukoba među narodima. Tko bi je češće dobivao, toga čeka odlazak u rat, a rat je nesreća koja odnosi čovječji život. Pošto su repaticu smatrali takvim znakom, u godini njena pokazivanja i videnja, uvijek je izrađivana naglašenije (s većom glavom i repom).

»Deda« je pozitivna igračka. On donosi sreću i svaki ga pastir želi uhvatiti. Češćim dobivanjem djeda vjerovali su da će u životu biti sretniji i postati bogatiji.

»Drapači« (drapalici) iako je nosila vrijednost 10 nisu se pastiri veselili. Bila je, po njihovom mišljenju, predznak kazne za dotičnog igračka, što se nije uvijek obistinilo.

»Babi« se nije nitko radovao. Svi su u igri izbjegavali hvatanje babe. Vjerovali su da je ona znak smrti, da nosi nesreću i povezana je s nečistakom (vragom). To je uslijedilo iz općih vjerovanja. Pastiri, goneći stado i susrećući babu na ulici, bježali su na drugu stranu, da izbjegnju svoju nesreću i nesreću stada. U njihovom pamćenju usjekla se i predodžba o tzv. bijeloj ženi, viđanoj u noći, kao nečijoj smrti.

»Dešćice« (dašćice) pojedinačno ne potiču pastire na ozbiljnije razmišljanje, ali četiri dašćice su znak lijesa, dakle, netko će umrijeti u porodici, ili to čeka samog pastira. Zato nije ni čudo što su pastiri u igri namjerno izbjegavali skupiti četiri dašćice. Zbog toga su igru odugovlačili, ali je bilo primjedaba drugih riječima: »Kaj te čeka, to nemreš zbeci!« Što te čeka, to ne možeš izbjeći!.

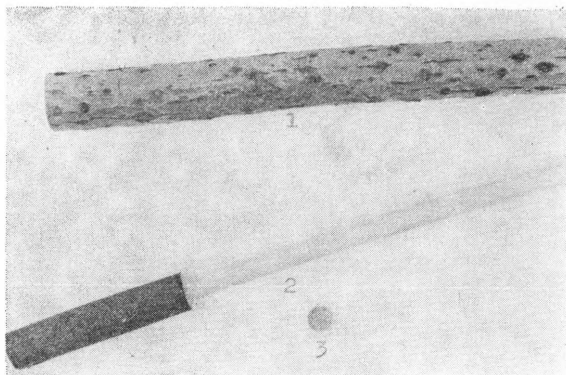
»Rasove« (vile) kad mogu izbjegavaju, jer misle da je to znak i alat kojim đavo u paklu nabađa svoje žrtve. Ipak su, htjeli-ne htjeli, igru završavali uzimajući vile i pri tome govorili: »Molji se bogu, al se nemoj ni vragu zameriti!« (Molji se bogu, ali se nemoj ni vragu zamjeriti!). Takav stav izražava dvojni moral, prihvaćanje dobra i zla.

»Lopata« je simbol rada. Njome se žito miješa i baca, grah pročišćava, čisti snijeg, baca voda i pokapa mrtvac. Naročita uloga lopate, kao pokopne alatke, dolazi uz četiri dašćice koje simboliziraju lijes.

BRDZALJKA (pucaljka)

To je bila vrlo omiljena igračka mlađih pastira. Izrađivali su je u vremenu kasne zime (pred proljeće), dok je stablo »mirovalo« (nisu kolali u njemu sokovi i bilo je bez lišća) i u kasnoj jeseni (kad je pao list i prestali su kolati sokovi). Za izradu brdzaljke (pucaljke) koristili su »bedzek« (bazgu, zovu). Nalazili su ga u »bedziku« (predjelu zovinih stabalaca), uz rub velikih jasenovih, topolovih, jasikinih i hrastovih šuma.

Veličinu »brdzaljke« podešavali su prema svojoj dobi. Mlađi pastiri pravili su manje, a veći veće pucaljke. Sječivom oštrog noža odre-

Slika 9. Brdzaljka (pucaljka). Broj 1. je brdzaljka (pucaljka) od zove, broj 2. je brdzaljkin — potiskivač, a 3. je konopljin čep sačinjen prema veličini cijevi

zali su podesan izdanak zove. Pucalice srednje veličine imale su duljinu oko 22 cm, s promjerom od 23 do 25 mm. Neki su pri izradi pucalice skidali koru, a većina pastira ostavljala je koru. Znali su ukrašavati pucaljku na kori urezivanjem linija, grančica i stabalaca. Pucalicu bez kore ukrašavali su na razne načine sječivom nožića i spaljivanjem. Srčiku buduće cijevi iščistili su tanjim i debljim šibama, da bi dobili čist prolaz na oba kraja promjera oko 12 mm. Taj posao su nazivali »zbezdznjivanje« (istjerivanje srčike) i »prebedznjivanje« (izbušivanje).

Na taj način, jedan dio igračke bio je završen. Iza toga su tražili jasenovu mladicu u grmlju, podesnu za izradu »brdzaljina« (potiskivača) u pucalici. Dovoljna je bila mladica — šiba debljine oko 18 mm. Odrezali su je na duljini od 29 cm. Prema pucalici su odredili budući duljinu dijela potiskivača, kojeg su podešavali prema promjeru šupljeg dijela pucalice. Načinili su ga tako, da je odgovarao šupljem prostoru pucalice, tijesno ulazio u njega i dopirao do vrha ostavljajući neispunjen prostor cijevi do 12 mm. Potiskivač pucalice izrađivali su nožićem, rezali, čistili i oblikovali u valjak. Držać potiskivača podešavali su prema veličini šake. Nekad su ga ukrašavali, a najčešće je ostao neukrašen. Dovršanjem pucaljke igra je mogla započeti.

U prvoj polovini kolovoza, pastiri su u kupinicima otkidali još zelene plodove kupina i stavljali ih u cijev pucaljke. Potiskivačem su potiskivali zelenu kupinu prema vrhu pucalice. Nakon toga su potiskivač izvlačili van i stavljali u donji dio cijevi drugu zelenu kupinu. Potiskivanjem kupine prema gornjoj, uz potisak potiskivača i sabijanje zraka, dolazilo je do izbacivanja i lijeta gornje kupine. To je izazivalo mali prasak i radost među pastirima. U nedos-

tatku zelenih kupina, sve više su za pucaljke rabili kudeljku, koje je bilo u prošlosti mnogo, jer su poljoprivrednici uzgajali konoplju na svojim poljima. Kudelja (obrađena konoplja), bila je uvijek pri ruci pastira, za pletenje bičeva i pucanje iz pucaljke.

Iz malih zamotaja kudelje pravili su čepove, i na isti ih način stavljali u cijev pucalice kao i zelene kupine. Ispucavanjem kudeljinih čepova gubila se vlažnost istih i resko pucanje, pa su pastiri izbačene čepove uzimali i stavljali u usta, močili slinom, vlažili slinom cijev i pucali. Među pastirima bilo je natjecanje s pucalicama. Težilo se da pucalica jače pukne (učini prasak), da što dalje izbací kupinu, ili kudeljnin čep. Lijepe i dobre pucalice privlačile su pastire svakodnevno, jer su, osim zabave u slobodnom vremenu, bile i ukrasni predmeti, koji su nošeni u džepovima i pastirskim torbama.

U istraživanju ovih dječjih pastirskih igara, pogotovo na davanju podataka o njima, pomogli su u mnogome ovi kazivači — pastiri: pokojni Stjepan Birovčec, star 88 godina i rođen u Podravskim Sesvetama; Mato Drvenkar, star 60 godina i rođen u Podravskim Sesvetama, te Stjepan Vranić, star 53 godine i rođen u Ferdinandovcu.